

STANDARDNI JEZIK I DIJALEKT U URBANIM SREDINAMA SR HRVATSKE

1. Današnji jezični razvoj u urbanim sredinama SR Hrvatske u usporedbi prema prijašnjim razdobljima pretežito evolutivnog razvoja jezičnih sredstava komunikacije — u najvećem broju gradskih naseobina na hrvatskom području — ima niz specifičnosti, lingvistički interesantnih s gledišta dijalekata u dodiru, a osobito pak sa sociolingvističkog i psiholingvističkog gledišta.

Te su specifičnosti jezičnog razvoja u hrvatskim gradovima ponajčešće uzrokovane:

- a) eksplozivnim rastom gradova u poslijeratnom razdoblju, useljavanjem golemih masa nosilaca drugih dijalekatskih idioma,
- b) intenzivnom prisutnošću standardnog jezika u svim slojevima gradskog stanovništva, bez obzira na naobrazbu, zanimanje, starost i na druge socijalne i individualne faktore,
- c) socijalnim prestižom urbanoga (nestandardnoga) i nacionalnog standardnog jezika.

2. U gradovima SR Hrvatske sa znatnijom poslijeratnom imigracijom supostoji nekoliko govornih sustava:

- a) U najstarije generacije autohtonih građana u velikoj se mjeri čuva tipološki čist nestandardni urbani govor, sa znatnom količinom strukturalnih i leksičkih oznaka koje su drugim nosiocima toga urbanoga govora *arhaizmi*, često tek pasivno razumljivi, ali i sa znatnim brojem *inovacija*, karakterističnih za sve generacije nosilaca gradskoga govora. Inovacije, ponajčešće *konačne* izmjene starijega govornog stanja, na svim jezičnim razinama, rezultat su zblizavanja s paralelnim osobinama standardnog jezika. U gradovima sa znatnijim brojem dijalekatski homogenoga doseljenog stanovništva može i doseljenički dijalekt uzrokovati inovacije (primjer Siska i Karlovca).

U najmlađe generacije, u predškolske djece, ako na njihov odgoj pretežno utječu bake i djedovi, starosjedioci, reproducira se najstariji postojeći tip gradskoga govora.

b) Od prvih bitnih susreta sa standardnim jezikom (počevši od slušanja radija i televizijskih emisija), preko kontakta s govornicima tipičnoga gradskoga govora ili kojeg drugog idioma, u igri na ulici ili dvorištu, u predškolskim odgojnim ustanovama, do škole i radnog mjesta, pojavljuju se u govoru pojedinaca tipični rezultati interferencije govornih osobina, koji dovode do prihvaćanja gradske koinè, najtipičnijega govora urbane aglomeracije, konvergencijom najudaljenijih karakterističnih osobina pojedinih govornih sustava u kontaktu, sa znatnom prevagom bitnih karakteristika autohtonoga gradskoga govora. Upravo ta prevlast autohtonih govornih elemenata omogućuje i ostvaruje kontinuitet različitosti određenoga gradskoga govora prema svim drugačijim govornim sustavima dijelova gradskog stanovništva.

Nosilac tipičnoga gradskoga govora jest i prva generacija rođena u gradu, bez obzira na dijalekatsku pripadnost roditelja.

c) Inodijalekatski stanovnici koji su se doselili u grad kao odrasli ljudi nastoje se prilagoditi gradskoj koinè, tipičnom urbanom govoru, idiomu socijalnoga prestiža u odnosu na njihov dijalekt, ali ponajčešće se ne uspijevaju integrirati u taj jezični sustav — karakteristične osobine njihova organskoga govora i nakon niza godina provedenih u novoj sredini neprestano izbijaju.

Doseljenici dječjeg uzrasta, u najvećem broju meni poznatih slučajeva, veoma brzo gube karakteristike govora koji su donijeli u grad, tj. »neprepoznatljiv« su unutar gradskog idioma.

Privremeni stanovnici velikih gradova (kao što su, primjerice, studenti) također nastoje usvojiti gradski govor, ako ih u tom ne sprečavaju neki emotivni razlozi (veliki socijalni prestiž nestandardnoga gradskoga govora osobito se jasno zapaža u stranih, inojezičnih studenata).

d) Uz navedene govorne sustave u gradovima SR Hrvatske (problematiku o kojoj govorim proučavao sam u Zagrebu, Karlovcu, Sisku, Krapini, Križevcima, Senju, Rabu, Splitu, Vinkovcima, Dubrovniku) koegzistira standardni jezik, kao posebno izdvojen, društveno veoma ugledan idiom, nezamjenjiv u svim vrstama javnih nastupa.

3. Međutim, u navedenim gradovima (s određenim kolebanjima u Sisku, koji naglo gubi svoje prvotne kajkavske govorne osobine, svoj stari gradski govor, a još nije uspio stvoriti novi tip gradske koinè) nestandardni urbani govor jezik je socijalnog prestiža, i u odnosu na seljačke govore gradske okolice i u odnosu na standardni jezik u svim svakodnevnim, običnim, intimnim životnim situacijama — u obitelji, u krugu prijatelja, na ulici, u radnom kolektivu i drugdje.

Stupanj društvenog ugleda nestandardnoga gradskoga govora u pojedinim gradovima to je veći što je jača kulturna tradicija, što se stanovništvo više ponosi prošlošću svojega grada (primjer Dubrovnika, Zagreba, Senja, Raba, pa u velikoj mjeri i Splita). U nekim kajkavskim gradovima, iz kojih se starinačko stanovništvo u velikoj mjeri raselilo (primjer Karlovca, donekle i Krapine) urbani govor prelazi iz specifičnoga svojega kajkavskog tipa u novi kajkavski tip, sličan općekajkavskoj koiné¹ osobito u fonološkim i morfološkim karakteristikama. U gradovima sa snažnom doseljenom štokavskom grupacijom veoma često dolazi do rezultata štokavsko-kajkavske² (primjer Siska, pa i Karlovca i Zagreba), odnosno štokavsko-čakavske interferencije³ (primjer Splita, donekle i Senja).

4. Neposredni, dakle, govorni kontakt nositelja različitih dijalekatskih sustava i standardnog jezika u neprestanoj potrebi za jednoznačnim sporazumijevanjem u najrazličitijim situacijama svakodnevnog života, supostojanje i interferencija različitih jezičnih oblika za iste jezične sadržaje, nužno dovodi do slabljenja funkcionalne vrijednosti tih oblika, do izjednačivanja osobina pojedinih idiolekata. Zbog svojih socijalnih prednosti i zbog psihološke težnje gradskog stanovnika da se i svojim govorom uključi u sredinu u kojoj živi u tom kontinuitetu uzajamnog prilagođavanja u procesu govorne komunikacije nadvladava nestandardni gradski govor.

5. Ali je i taj, neosporno dominantan⁴ gradski idiom podložan neprestanim izmjenama, koje, u golemoj pretežitosti pojava, idu u smjeru prihvaćanja određenih osobina standardnog jezika.

Ipak, svjesno prihvaćanje osobina nestandardnoga gradskoga govora ima u pojedinaca psihološko-emosivnih prepreka, to snažnije izraženih što govornik više nastoji da zbog određenih (nacionalnih, društvenih, staleških) razloga zadrži svoj organski govor. Dosta je česta pojava da braćni parovi jednake dijalekatske baze u obitelji govore svojim organskim govorom, pa njihova djeca vladaju s dva govorna sustava — obiteljskim i gradskim, koji neminovno prihvaćaju u dodiru s drugom djecom.

Određene razlike u integriranju novih doseljenika u gradski govor postoje i među raznim društvenim slojevima (tako, na primjer, intelektualci novoštokavci teže prihvaćaju tipičan gradski govor nego drugi do-

1 Usp. Th. F. Magner, *Kajkavian Koine*, Symbolae in honorem Georgii Y. Shevelov, München 1971.

2 O najkarakterističnijim osobinama rezultata te interferencije v. u radovima V. Zečević, *O istraživanju govora Hrvatskog Sela*, Ljetopis JASU 74, Zagreb 1971, *Ogled kajkavsko-štokavskog dijalekatskog kontakta*, Rad JAZU 368, Zagreb 1975; A. Šojat, *Interferencija dijalekatskih govornih sustava u SR Hrvatskoj*, Rasprave Instituta za jezik 3, Zagreb 1977; B. Finka — A. Šojat, *Karlovački govor*, Hrvatski dijalektološki zbornik 3, Zagreb 1973.

3 Usp. V. Zečević, *Izvještađ o dijalektološkom istraživanju u Senju*, Rasprave Instituta za jezik 2, Zagreb 1973; Th. F. Magner, *Zapažanja o splitskom govoru*, Čakavska rič 2, Split 1976; A. Šojat, *Interferencija ...* (v. bilj. 2).

4 U Bloomfieldovu značenju toga termina.

seljenici), u različitim etničkim i pokrajinskim skupinama, među različitim spolovima, među ženama koje rade u poduzećima i koje su domaćice.

Međutim, u osobni jezični sustav svakoga govornika sve više prodiru strukturalne osobine prestižnoga govornog sustava, pa i unatoč volji i nastojanju pojedinaca da se odupre djelovanju osobina jezika svojih sugrađana. Takvo stvaranje nove jedinstvene govorne strukturiranosti nastaje u svakoj kontaktnoj govornoj situaciji — jednako tako u gradovima kao i na graničnim područjima organskih govora, dijalekata, jezika (osobito u istoj državi) i u dijaspori.

NAPOMENA: U ovoj prilici ne donosim podatke o konkretnom stanju govora u gradovima o kojima je bilo riječi. O nekima od njih podaci se mogu naći u raspravama T. Magnera (Zagreb, Split),⁵ J. Gačić (Split),⁶ M. Mogaša, V. Zečević (Senj),⁷ B. Finke i A. Šojata (Karlovac, Vinkovci),⁸ A. Šojata i V. Zečević (Krapina),⁹ A. Šojata (Zagreb).¹⁰

5 Th. F. Magner, *A Zagreb Kajkavian Dialect*, Pennsylvania State University, Pennsylvania 1966; o. c. u bilj. 3.

6 J. Gačić, *Gramatičke interferencije i morfosintaktička adaptacija kod romanskih posuđenica u splitskom čakavskom govoru*, Radovi Pedagoške akademije 2, Split 1977.

7 M. Mogaš, *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik II, Senj 1966; V. Zečević, o. c. (u bilj. 3).

8 B. Finka — A. Šojat, o. c. (u bilj. 2), *Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca*, Radovi Centra za znanstveni rad JAZU — Vinkovci, br. 3, Zagreb 1975.

9 A. Šojat — V. Zečević, *Istraživanje kajkavskih govora u Hrvatskom zagorju*, Ljetopis JAZU 73, Zagreb 1969.

10 A. Šojat, *Matoš i kajkavština*, Forum 1974, br. 6, Zagreb; *O zagrebačkom kajkavskom govoru*, Rasprave Instituta za jezik 4—5, Zagreb 1979.

Résumé

LA LANGUE STANDARD ET LE DIALECTE DANS LES MILIEUX URBAINS DE LA RS DE CROATIE

Le développement linguistique actuel dans les milieux urbains de la RS Croatie offre toute une gamme de traits particuliers qui sont intéressants aussi bien du point de vue des dialectes en contact que de celui de la sociolinguistique et de la psycholinguistique. Ces traits particuliers sont le plus souvent causés

a) par la croissance extraordinaire des villes dans l'après-guerre et par l'immigration des masses de sujets parlants porteurs d'autres spécificités dialectales;

b) par la présence de la langue standard dans toutes les couches des populations urbaines abstraction faite des différences d'instruction, d'âge, de profession et d'autres facteurs sociaux et individuels;

c) par le prestige social dont profite la langue urbaine (non-standardisée) et la langue nationale standardisée.

L'auteur en vient à la constatation que dans les villes de la RS de Croatie, où il avait étudié les faits dont il s'occupe dans le présent travail, coexistent plusieurs systèmes aussi bien dans les différentes générations des citoyens autochtones que dans celles des nouveaux venus dans les villes. Sauf dans les très rares cas d'une résistance émotionnelle, la coexistence et l'interférence des formes linguistiques différentes pour les mêmes contenus amènent au nivellement des différences existantes dans les idiolectes, au moins en ce qui concerne les caractères essentiels de la langue urbaine non-standardisée. Avec le parler urbain qui jouit du prestige social par rapport aux parlers non-urbains des immigrants, dans les villes de la RS de Croatie coexiste la langue standardisée comme idiome à part qui est indispensable dans toutes les manifestations publiques.